Kaader kerkadvies

Gemeente Midden-Delfland

22 januari 2025

Kerkenvisie Midden-Delfland | fase 2

Kaader kerkadvies

Gemeente Midden-Delfland

Colofon

In opdracht van Gemeente Midden-Delfland en in samenwerking met de gebouweigenaren opgesteld door:

KAAder kerkadvies

Kampen | Rotterdam

T. 06 2449 1848

info@kaader.nl | www.kaader.nl

Kaader

Woudtse kerk | 't Woudt

Kaader

Inhoudsopgave

Vooraf	6
1. Terugblik	8
2. Vervolg	12
2.7 Stappenplan Breder gebruik	**28**
3. Aanbevelingen	**32**
Bijlage Inspiratiewijzer	**35**

Inleidend

Vooraf

In de ‘Kerkenvisie Midden-Delfland | fase 1’ zijn door Kaader negen aanbevelingen gedaan aan de gemeente en de kerken. Een aantal van deze aanbevelingen is uitgewerkt in fase 2. De resultaten hiervan zijn opgenomen in voorliggend document.

Het document start met een korte terugblik op het doorlopen proces, samen met de kerken en de gemeente.

Vervolgens wordt het beeld geschetst dat in deze fase is ontstaan en wat er op welke manier is uitwerkt. Hierin is onder andere een Stappenplan Breder gebruik opgenomen om - naast het religieus gebruik - het bredere gebruik te stimuleren, teneinde een echte herbestemming en onttrekking van het gebouw aan de openbaarheid te voorkomen.

Dit document eindigt tot slot met een aantal aanbevelingen voor de toekomst. Deze aanbevelingen richten zich zowel op de kerken als op de gemeente.

In de Bijlage wordt een zestiental kansen benoemd die de kerkgebouwen nog meer met de samenleving kunnen verankeren.

Dorpskerk Schipluiden

Inleidend

1. Terugblik

Fase 1
In de Kerkenvisie Midden Delfland | fase 1 waren de volgende aanbevelingen opgenomen:

Kennisdeling en samenwerking

1. Zorg voor netwerk en contact (kerken onderling, kerken en gemeente, buurgemeenten Delft, Maassluis, Schiedam, Vlaardingen en Westland), maak gebruik van elkaars ervaringen en kennis en werk samen.

2. Onderzoek welke samenwerking er mogelijk is op het gebied van onderhoud, exploitatie en gebruik van ruimten.

3. Onderzoek in hoeverre kerkorganisaties (bestuur en vrijwilligers) kunnen worden geholpen, waar op dit vlak samengewerkt kan worden.

4. Onderzoek welke onderwerpen en aanpak rond verduurzaming helpend kan zijn om de gebouwen in stand te houden. Sluit daarbij zoveel als mogelijk aan bij reeds bestaande programma's en initiatieven.

5. Onderzoek wie de relevante stakeholders zijn en neem hen mee bij een verdere uitwerking van deze visie.

Nadere uitwerking

1. Breng de sociaal-maatschappelijke betekenis en waarde van de kerkgebouwen meer in beeld en verbindt deze met de kansen en de biotopen.

2. Werk de kerkbiotopen verder uit. Benoem hierbij meer concrete waarden die om behoud en versterking vragen bij ontwikkelingen rond de kerkgebouwen. Benoem hierbij ook de kansen en bedreigingen.

3. Werk de zes in deze visie genoemde kansen verder uit en concretiseer deze.

4. Ga vervolgens na welke betekenis het kerkenlandschap heeft voor de Visie en Uitvoeringsprogramma van de Landschapstafel Bijzonder Provinciaal landschap Midden-Delfland (BPL-MD) en in hoeverre kerkgebouwen een onderdeel kunnen uitmaken van een op te stellen visie met betrekking tot recreatie.

Vaststelling College

De Kerkenvisie is door het College vastgesteld. De gemeenteraad is per brief geïnformeerd (16 mei 2023). In die brief is meegegeven dat de volgende onderwerpen in samenwerking en afstemming met (een netwerk van) kerkeigenaren zullen worden uitgewerkt:

1. Het realiseren van een aanpak rond verduurzaming en onderhoud, exploitatie en gebruik van ruimten van kerkgebouwen.

2. Verder in kaart brengen van de sociaal-maatschappelijke betekenis van de kerkgebouwen.

3. De geconstateerde betekenis van de kerkgebouwen voor het landschap meenemen bij de uitwerking van de Visie- en het Uitvoeringsprogramma van de Landschapstafel Bijzonder Provinciaal landschap Midden-Delfland (BPL-MD).

4. Het verder uitwerken van de kerkbiotopen en culturele waarden van gebouwen en deze informatie vertalen als input voor ruimtelijke plannen, inclusief kansen en bedreigingen.

Fase 2

Fase 2 is gestart met het leggen van nader contact in het kader van kennisdeling, samenwerking en contact. Door het contact tussen de gemeente en de kerken te intensiveren is een scherper beeld ontstaan van de situatie waar de kerken zich in bevinden, de vraagstukken waar zij voor staan en de rol die de gemeente daar eventueel in kan spelen. Het basisuitgangspunt daarbij blijft dat het initiatief bij de kerken ligt en dat de gemeente een faciliterende rol heeft.

In februari 2024 is gestart met een eerste bijeenkomst met de eigenaren en de gemeente. Tijdens deze bijeenkomst is uitvoerig met elkaar gesproken en zijn de vraagstukken nader onderzocht. Daaruit kwam een aantal onderwerpen uit naar voren dat nader is uitgewerkt.

Dat zijn onder andere deze onderwerpen:
- het gebruik en exploitatie van het kerkgebouw;
- de marketing rondom verhuur en gebruik van het gebouw;
- verduurzaming;
- sociaal maatschappelijke betekenis.

Vervolgens is een aantal zogenaamde 'leerkringen' (naar voorbeeld van Duurzaam Boer Blijven) georganiseerd. In totaal zijn er drie leerkringen georganiseerd waarbij alle kerken waren uitgenodigd.

Deze leerkringen gaven meer inzicht in en scherpte aan de problematiek. Tegelijkertijd bleek in toenemende mate dat de problematiek, de situatie en de mogelijkheden per eigenaar / per locatie onderling méér verschillen dan vooraf was verwacht.

In de Kerkenvisie fase 1 ontstond een iets globaler, maar wel onderling redelijk overeenkomend beeld: dat bleek bij nader inzien genuanceerder te liggen. Op verschillende onderwerpen, zoals bijvoorbeeld verduurzaming en subsidies, maar ook breder gebruik en dergelijke bleek dat de kerken hier op zeer verschillende wijze en ook in zeer verschillende stadia mee bezig zijn. Daardoor was er geen eenduidige lijn te trekken, zonder recht te doen aan de individuele vraagstukken.

Om te voorkomen dat het bij algemeenheden zou blijven èn om achter te komen wat de meer specifieke situaties omvatten, is vervolgens door de gemeente met iedere eigenaar (van de nog als kerk in gebruik zijnde gebouwen) een individueel gesprek gevoerd.

Het begrip 'leerkringen' bleek daarmee ook niet helemaal aan te sluiten bij de situatie. Bij leerkringen is het de bedoeling dat de verschillende deelnemers bij elkaar inspiratie opdoen en van elkaar leren. Door de eerder genoemde verschillen, kregen de leerkringen eerder het karakter van themabijeenkomsten, waarbij de deelnemers vooral ook van de inleider 'leren'.

Deze themabijeenkomsten vonden iedere keer plaats op een verschillende locatie. Daarmee is met elkaar een mooi beeld gekregen van de verschillende kerkgebouwen.

Naar aanleiding van de gezamenlijke bijeenkomsten en deze individuele gesprekken kwam een aantal onderwerpen naar boven. Vervolgens is de navolgende aanpak per onderwerp (in het volgende hoofdstuk) opgesteld.

Kaader
Dorpskerk Schipluiden

Fase 2

2. Vervolg

De gezamenlijke bijeenkomsten en de individuele gesprekken gaven inzicht in de algemene en specifieke situatie per locatie. Van daaruit wordt in deze paragraaf gekomen tot een aantal onderwerpen en aanpak waarvan verwacht wordt dat die recht doet aan de individuele situaties, ruimte biedt aan individuele problematiek èn aan de samenhang onderling.

Per onderwerp wordt de situatie of het probleem geschetst. Vervolgens wordt in beeld gebracht wat hier vervolgens mee is of zal worden gedaan en wat nog verdere mogelijkheden in de toekomst zijn.

De volgende onderwerpen komen aan de orde:

1. accountmanagement en rol gemeente
2. bestuurskracht
3. marketing
4. kerkenroute
5. verbinding sociaal domein
6. verduurzaming
7. breder gebruik.

2.1 Accountmanagement en rol gemeente

Situatie:
Vanuit de kerken is behoefte aan een vaster contact met de gemeente. Dit vanwege de verschillende soorten en soms specifieke problematiek en ook de soms voor buitenstaanders wat ondoorzichtelijke structuur bij de gemeente. In fase 1 was dat eerste contact al gelegd of waren bestaande contacten verdiept.

Vervolg:
Door de gemeente kan een aanspreekpunt voor de kerkeigenaren worden aanwezen. Deze zal het contact met de kerken onderhouden, enkele bijeenkomsten met de kerken organiseren en als brievenbus functioneren voor de kerken. Hierdoor is het voor de kerken mogelijk om allerhande zaken rondom het kerkgebouw op één punt in de organisatie aan te snijden. Vervolgens zal dan vanuit de gemeente enige coördinatie plaatsvinden, enige bewaking van de samenhang, maar ook de route naar specifieke afdelingen of onderwerpen worden uitgestippeld.

Van de zijde van de kerken wordt verwacht dat zij bij vraagstukken in een vroegtijdig stadium contact zoeken met de functionaris of de stand van zaken melden in de te organiseren bijeenkomsten.

De rol van de gemeente bestaat voor het vervolg richting de kerken, naast het aanwijzen van het aanspreekpunt uit de volgende punten:

- Het organiseren van reguliere bijeenkomsten (ongeveer twee keer per jaar). Deze bijeenkomsten zullen de ene keer ambtelijk van karakter zijn en de andere keer een meer bestuurlijk karakter krijgen door de aanwezigheid van de wethouder. Tijdens deze bijeenkomsten zal in ieder geval een 'rondje langs de velden' worden gedaan. Hiermee zijn goede ervaringen opgedaan in de gehouden bijeenkomsten. Door dit rondje ontstaat een beeld van de actuele situatie, kunnen verwachtingen worden uitgesproken en uitgewisseld en over en weer worden gemanaged. Er is ook plaats voor onderlinge uitwisseling van informatie en kennis. Op verzoek kunnen specifieke onderwerpen worden aangesneden en individuele nadere afspraken worden gemaakt.

H. Jacobuskerk / Op Hodenpijl | Schipluiden

- Als een kerk iets concretere wensen of ideeën heeft is er de mogelijkheid om een individueel oriënterend gesprek te krijgen in het kader van het omgevingsoverleg. Dit wordt wel een intakegesprek of oriënterend gesprek genoemd. Dit is kosteloos. Bij deze intake kan, zonder tekening, een idee of een wens worden besproken en door de gemeente worden getoetst op kansrijkheid. Vervolgens kan het idee door de kerk verder worden uitgewerkt en kan het eventueel nog door de gemeente worden getoetst op haalbaarheid. Iedere toets vraagt om een bijdrage van € 350. Dit wordt ook wel het omgevingsoverleg genoemd.

De basishouding van de gemeente is hierin positief als het gaat over de het behoud van het kerkgebouw en de samenhang met het landschap voor de toekomst. Een volgende stap is dan het aanvragen van een omgevingsvergunning via het reguliere proces van vergunningverlening.

- De gemeente heeft 'intern zendingswerk' verricht. Vooral de collega's die een verantwoordelijkheid hebben rond sociaal-maatschappelijke voorzieningen, dorpsontwikkeling en ruimtelijke ontwikkelingen zijn in het voorgaande proces betrokken.

Ook in de toekomst zal met een zekere regelmaat het contact worden gezocht om de aandacht vast te houden en de kerkgebouwen ook te betrekken bij (sociaal-maatschappelijke of ruimtelijke) vraagstukken.

- De gemeente zal in toekomstige beleidsstukken de link leggen met de kerkenvisie (fase 1) om daarmee de rol en betekenis van de kerkgebouwen voor de gemeente en de lokale gemeenschap in haar beleid te verankeren. De gemeente doet dit vanuit de gedachte dat de lokale gemeenschap baat heeft bij win-win-situaties en een klimaat waarin partijen niet elkaars concurrent zijn maar qua aanbod elkaar aanvullen en versterken.

H. H. Antonius en Cornelius | Den Hoorn

2.2 Bestuurskracht

Situatie:
In fase 1 heeft een aantal kerkeigenaren aangegeven dat het nu nog redelijk goed gaat. Richting toekomst wordt dat echter voor de meesten steeds spannender. De verwachting is dat de instandhouding en het gebruik van het kerkgebouw over 10 jaar wel eens moeilijk zal worden. Dit heeft natuurlijk met meerdere factoren te maken, maar in ieder geval is het gebouwvraagstuk wel gekoppeld aan het bestuursvraagstuk.

Een punt wat namelijk duidelijk kwam bovendrijven is de afnemende bestuurskracht. Met bestuurskracht wordt dan vooral het leidinggeven bedoeld. Dit is bijna altijd vrijwilligerswerk, maar het gaat hier dus niet primair om vrijwilligers die praktische zaken voor hun rekening nemen.
Op dit moment is het vaak al lastig om bestuurders te vinden, zeker voor langere tijd. Veelal komt het op één of enkele schouders terecht. Dit maakt het op dit moment soms al kwetsbaar. Als daarbij wordt meegewogen dat het aantal bezoekers en vrijwilligers afneemt, de financiële baten meestal niet groter worden en de lasten alleen maar meer, is er sprake van cumulatie en donkere wolken in de verdere toekomst. Als bestuurskracht - juist in een tijd dat de druk op bestuurders toeneemt - gaat afnemen, vraagt dit om een ingrijpende wijziging in de organisatie.

Het probleem van de afnemende bestuurskracht wordt naarmate de tijd vordert groter. Het is voor de kerken van groot belang om daar tijdig op te anticiperen om te voorkomen dat er op een gegeven moment geen keus meer is.

Vervolg:
In de kern is het vraagstuk van de bestuurskracht iets wat alleen door de kerken zelf kan worden opgelost. Hier kan de gemeente of een andere externe partij geen rol in spelen. Het gaat namelijk niet over praktische zaken als ‘hoe organiseer ik het onderhoud’ of dergelijke, maar om beslissingsbevoegdheid, mandaat en vertegenwoordiging van de organisatie.

In zowel de Rooms Katholieke Kerk als de Protestantse Kerk Nederland wordt hier breder over nagedacht. In de meeste gevallen is dit vraagstuk alleen ‘op te lossen’ door in zekere mate te gaan samenwerken danwel te fuseren met andere kerkelijke organisaties, parochies, gemeenten of denominaties.

Uiteraard heeft een dergelijke bestuurlijke oplossing ook consequenties voor het gebouw. Daarbij zijn er voor het gebouw wel verschillende mogelijkheden, afhankelijk van de specifieke lokale situatie, het gebouw of de beleidsuitgangspunten van de kerk. Hiervan zijn landelijk inmiddels zeer

veel voorbeelden. Te denken valt onder andere aan het onderbrengen van het gebouw in een stichting, het verkopen van het gebouw aan een externe partij of het zoeken van een genootschap als vaste huurder. In alle gevallen is het voor de kerken belangrijk om na te denken welke religieuze activiteiten nog in het gebouw gewenst zijn en welke lasten of risico's de kerk nog kan dragen. Lokaal is de organisatie van de Stichting Vrienden Kerk van 't Woudt eventueel beschikbaar om als sparringpartner te dienen.

En verder:
Het initiatief om stappen te zetten op het gebied van de bestuurskracht ligt uiteraard bij de kerken zelf. Het ligt voor de hand om eerst contact te leggen met de eigen organisaties om af te tasten wat de mogelijkheden zijn. De mogelijkheden die er (daarbinnen) voor het gebouw zijn, kunnen dan weer nader worden uitgewerkt via één van de routes zoals in dit document opgenomen. Daarnaast wordt de gemeente via het halfjaarlijkse overleg graag op de hoogte gehouden van nieuwe inzichten met betrekking tot het beheer en het eigendom van het kerkgebouw.

H. Maria Magdalena | Maasland

2.3 Marketing

Situatie:
Vanuit de kerken is aangegeven dat de exploitatie van het gebouw mogelijk beter zou kunnen (lees: meer inkomsten zou kunnen genereren) en het gebruik van de ruimten intensiever. Eén aspect wat daarbij komt kijken is: hoe breng ik mijn gebouw onder de aandacht bij een breder publiek? In geen enkel geval (bij de kerken die als religieus gebouw in gebruik zijn) is er financieel ruimte voor een betaalde kracht om de marketing en de verhuur te regelen. Daarom komt ook dit neer op vrijwilligers. In alle gevallen is het verdienmodel lastig.

Bij nader inzien blijkt dat er een sterk verschil zit in de schaal waarop marketing plaats zou moeten vinden, de mogelijkheden die een gebouw biedt en de wensen die de eigenaar heeft.

Vervolg:
Juist vanwege dit onderlinge verschil is er gekozen voor een paar lijnen. Voor de grotere kerkgebouwen (vooral Oude Kerk Maasland die al een verhuurbeleid kent) is contact gezocht met de organisatie van de Oude en Nieuwe Kerk Delft om te kijken hoe zij daar als professionele organisatie het gebruik van het kerkgebouw regelen en om daarvan te leren.

Tijdens één van de gezamenlijke bijeenkomsten hebben we van Op Hodenpijl te horen gekregen hoe dat daar gaat. De situatie van Op Hodenpijl is echter ook in meerdere opzichten niet te vergelijken met de andere gebouwen (geen religieus gebruik, particuliere eigenaar). Toch waren er zeker elementen die bruikbaar waren voor de andere kerken.

Met name voor de kleinere kerkgebouwen is contact gezocht met PUUUR Midden-Delfland. Voor de kerken is het mogelijk om tegen een geringe vergoeding een plek te krijgen op de website van PUUUR Midden-Delfland. De organisatie van PUUUR is bereid om een specifieke pagina voor de kerken te maken. Op deze pagina kan vervolgens naar websites worden doorgelinkt, informatie worden verstrekt, activiteiten gepromoot en nieuwtjes worden gedeeld. Dit alles met als doel om de kerkgebouwen meer voor het voetlicht te krijgen, intensiever en breder te gebruiken, teneinde de exploitatie meer op orde te krijgen.
Ook is er op de site plek om ruimte aan te bieden en een ruimtevraag te stellen.

En verder:
Het is nu aan de kerken zelf om deze stap richting PUUUR Midden-Delfland te zetten. De gemeente wordt via het halfjaarlijkse overleg graag op de hoogte gehouden van de ervaringen met marketing.

GODS.WOORT BLIFT IN EE

2.4 Kerkenroute

Situatie:
Eén van mogelijkheden om de kerken meer met het Middendelflandse cultuurlandschap te verbinden, is het opzetten van een kerkenroute. Deze route voert dan automatisch door het Bijzonder Provinciaal Landschap Midden-Delfland en biedt mogelijkheden voor 2,3 miljoen omwonende stedelingen. Deze route zal bijdragen aan het op de kaart zetten van het groene landschap in de regio.

Vanuit de cultuurhistorische verwevenheid van de kerkenpaden met de kerkgebouwen èn het landschap, zouden deze onderdeel moeten vormen van de route. Daarmee zou deze themaroute kunnen worden opgenomen in zowel het bestaande culturele netwerk als het recreatieve netwerk voor wandelen en fietsen in de regio.

Als voorbeeld kan worden gedacht aan het Zilte Pad (noord Nederland) of de bestaande westelijke pelgrimsroute die al door Midden-Delfland via de Jacobuskerk in Schipluiden loopt.

Tegelijkertijd biedt dit mogelijkheden om de kerken meer voor het voetlicht te brengen en vervolgens wellicht mogelijkheden om de exploitatie te verbeteren.

Vervolg:
De gedachte is om een wandel- en / of fietsroute op te zetten, waar alle kerken in zijn opgenomen. De mate waarin en de manier waarop de kerken hierin participeren kan verschillen. De gemeente heeft contact gezocht met de Midden-Delfland Vereniging met het verzoek om een route te ontwikkelen die ook de eeuwenoude kerkpaden daarbij betrekt. Daarmee komt er een verbinding tot stand tussen cultuurhistorie, landschap en de kerken.

Op dit moment is een start gemaakt met het ontwikkelen van deze route: overleg met de werkgroep Paden van de Midden-Delfland vereniging en de historische verenigingen in Midden-Delfland vindt plaats. Deze partijen zullen de kerkenroute verder uitwerken.

De kerken kunnen zelf per locatie hun eigen input leveren. De gedachte is dat op deze manier de route als het ware gevuld kan worden met informatie of activiteiten. Per gebouw, per eigenaar kan dan worden bekeken wat haalbaar en wenselijk is. Ook kan er in de loop van de tijd verdieping, aanvulling of uitbreiding plaatsvinden. Te denken valt bijvoorbeeld aan een QR-code op de gevel die verwijst naar achterliggende informatie tot aan het schenken van koffie en het geven van een rondleiding tijdens de openingstijden en alles wat er tussenin zit.

En verder:
De route zal verder worden uitgewerkt door de betrokken partijen.

Van de kerken wordt gevraagd om na te denken over de wijze waarop zij concreet iets met de route willen. In algemeenheid geldt: denk niet te groot en ga uit van een groeimodel. Daarbij is verder een drietal zaken van belang om vooraf mee te nemen in de overwegingen:

1. De kosten gaan voor de baten uit. In eerste instantie zal dit niet direct geld opleveren of de exploitatie verbeteren. Echter, meer bekendheid, meer bezoekers, meer activiteiten zullen uiteindelijk ook leiden tot zaken die financieel bijdragen aan de exploitatie.

2. In algemeenheid moet er een reden zijn om naar het gebouw toe te gaan. Gewoon open zijn kost veel tijd en levert – in de meeste gevallen - nauwelijks bezoekers op. Als er in zichzelf geen reden is om het gebouw te bezoeken, is het aansluiten bij andere (eigen) activiteiten of activiteiten van derden het meest voor de hand liggend.

3. Ga vooraf na of er voldoende menskracht is om ergens structureel tijd in te steken. Is dat niet het geval dan resteren er twee opties: gebruik maken van externe expertise en tijd, maar dit

H. Jacobuskerk de Meerdere | Schipluiden

zal veelal financieel niet mogelijk zijn. De andere optie is dat er wordt uitgegaan van zaken die niet structureel extra tijd kosten, maar alleen incidenteel.

Aspecten die – in relatie tot een kerkgebouw - een plek zouden kunnen krijgen in de route:

- Vertel het cultuurhistorische verhaal van het gebouw en de kerk.
- Kijk naar de mogelijkheden om de toren als uitzichtpunt te gebruiken.
- Kijk of er mogelijkheden zijn om de museale exposure te vergroten, aan de binnenkant of aan de buitenkant, wellicht op een nieuwe, verrassende manier.
- Onderzoek of het mogelijk is om een ruimte beschikbaar te stellen als ontmoetingsplek, voor stilte of anderszins (denk aan de kapel van de H. Jacobus de Meerdere in Schipluiden).
- Is het mogelijk om de gastvrijheid te vergroten door middel van het aanbieden van een drankje of een hapje, eventueel in samenwerking met een horecagelegen heid in de directe omgeving?
- Probeer aan te sluiten bij culturele, so ciale, maatschappelijke, recreatieve of muzikale zaken die anderen organiseren.

2.5 Verbinding sociaal domein

Situatie:
Het blijkt iedere keer weer dat het ‘sociaal domein’ en de ‘kerken’ twee verschillende werelden zijn. En dat terwijl er toch belangrijke overeenkomsten zijn en ook wel samenwerkingen. Ook is er regelmatige sprake van een ruimtevraag of ruimteaanbod.

Vervolg:
Om meer verbinding te leggen tussen het sociaal maatschappelijk domein en de kerken is bij de gemeente intern contact gezocht met de afdelingen van het sociaal-maatschappelijk domein. Het lijkt er op dat het ‘creëren van ontmoetingen’ (aan de hand van een activiteit) in brede zin het meest belangrijke is. Dit is een algemene lijn die zowel voor de kerken als voor de overige sociaal-maatschappelijke zaken geldt.

Soms wordt er vanuit de overheid (tijdelijk of structureel) ruimte gezocht voor sociaal-maatschappelijke initiatieven of activiteiten. Aan de andere kant willen de kerken gewoon graag meer samenwerken, hebben ze ruimte structureel beschikbaar of willen ze ruimtes incidenteel meer verhuren. Hier lijkt een kans te liggen.

Omdat ook dit weer zeer locatiegebonden en locatiespecifiek is, kunnen er op dit moment geen algemene uitspraken worden gedaan. Echter: de kerken kunnen via het aanspreekpunt contact

opnemen over een specifieke situatie of vraag.

Daarnaast is in dit document een stappenplan opgenomen om te kijken hoe er meer inzicht kan komen over de mogelijkheden die een specifieke locatie biedt (zie paragraaf 2.7 Breder gebruik).

Ook is een inspiratiewijzer opgesteld (zie bijlage 1). Deze inspiratiewijzer laat zien welke mogelijkheden er in algemene zin zijn met betrekking tot het vergroten van de sociale rol van de kerk.

En verder:
Binnen de gemeente zal nog verder 'zendingswerk' worden verricht bij de afdelingen rond het sociaal-maatschappelijk domein en ruimtelijke ontwikkeling, teneinde de kerken meer voor het voetlicht te brengen.

Daarnaast zal de inspiratiewijzer bij één van de volgende bijeenkomsten met de kerken worden gebruikt als leidraad.

Het is aan de kerken om zelf – mede aan de hand van de inspiratiewijzer - nader te onderzoeken welke kansen er liggen voor hun gebouw en het gebruik ervan. Als inspirerend voorbeeld kan ook 'Heilige Huisjes' uit Rotterdam (www.heiligehuisjesrotterdam.nl) fungeren.

2.6 Verduurzaming

Situatie:
Het onderwerp verduurzaming is door een aantal gebouweigenaren als actueel onderwerp benoemd. De mate waarin en het tijdstip waarop het speelt verschilt. Ook de motivatie waarom de kerken met dit onderwerp bezig zijn verschilt. Dit varieert van kostenverlaging tot ideële doelstelling of het praktisch combineren van energieduurzaamheidsmaatregelen met onderhoud dat toch moet worden uitgevoerd.

Het onderwerp is - los van de religieuze gebouwen - in algemeenheid een actueel thema. Daarbij geldt ook voor de kerken dat duurzaamheid meer is dan alleen het verbruik (en daarmee de kosten) verlagen. Zo kan - juist met een religieuze gemeenschap - worden ingezet op veel bredere vormen van verduurzaming die ook bij de mensen thuis en op meer dan alleen het kerkgebouw doorwerkt. Het initiatief Groene Kerken biedt hiervoor veel mogelijkheden. Ook het breder gebruiken van het gebouw dan alleen één keer per zondag is een vorm van verduurzaming in het gebruik.

Op zichzelf is verduurzaming voor kerken een belangrijk onderwerp. Als een gebouw namelijk op dit punt is voorbereid op de toekomst (en mogelijk ook de exploitatie gunstiger is), is de kans dat het gebouw (al dan niet met religieuze functie) wordt behouden voor de toekomst groter.

Vervolg:
Waar het concreet gaat over het gebouw, gaat het vaak over allerlei mogelijkheden op het gebied van energiebronnen, installaties, isolaties en dergelijke. Specifiek voor (monumentale) kerkgebouwen speelt er echter meer. Er is namelijk ook vaak veel winst te behalen rond het gebruik van de ruimtes in het gebouw. Een zorgvuldige afstemming van de agenda's: meer gebruik van de toch al verwarmde (kleinere) ruimte, ná elkaar of meer tegelijkertijd. Daarnaast kan worden gedacht aan compartimenteren van ruimten of de installaties.

Bij kerkgebouwen is er een groot verschil tussen de grote hoofdruimte (kerkzaal) en de andere ruimten. Vaak is de kerkzaal ook de grootste energieverbruiker. Is het echt nodig om deze ruimte te gebruiken voor de activiteiten? Is het mogelijk om bijvoorbeeld in de winter gebruik te maken van een andere ruimte voor de vieringen? Is gebruik door meerdere genootschappen ná elkaar mogelijk? Moet de basistemperatuur op de hoogte blijven zoals dat altijd al het geval was?

Tijdens één van de bijeenkomsten zijn de recente aanpassingen van de Oude Kerk van Maasland besproken aan de hand van een inleiding door de architect en de eigenaar.

OMNIS SPIRITVS LAVDET DOMINVM
RENOVATA A.D. 1987

En verder:
De kerken zijn uiteindelijk op zoek naar maatwerk advies, maar in de startfase kunnen bovenstaande vragen door de kerken aan zichzelf worden gesteld. Ook kan worden onderzocht of aansluiting bij Groene Kerken een mogelijkheid is.

Daarnaast is er veel informatie beschikbaar voor verduurzaming. Soms gaat dat specifiek over monumenten, maar ook voor niet-monumenten is deze vaak goed bruikbaar. Onderstaand een aantal websites (niet uitputtend) die als vertrekpunt kunnen dienen:

* Algemeen:
  www.cultureelerfgoed.nl/duurzaam
  www.monumenten.nl
  www.degroenemenukaart.nl (pandtype: Kerkgebouw)
  www.groenekerken.nl

* Eerste zelfscan verduurzaming:
  www.monumenten.nl/zelfscan

* Duurzaamheidsscan:
  www.degroenegrachten.nl

* Het provinciale ontzorgingsprogramma verduurzaming klein maatschappelijk vastgoed, Programma Energietransitie.

  https://www.zuid-holland.nl/onderwerpen/energie/warmtetransitie/duurzame-warmte-gebouwen-kassen/ontzorgingsprogramma/verduurzaming-maatschappelijk-vastgoed/

* Op de site van het RVO staat informatie gericht op maat schappelijk vastgoed. Voor kerken zijn deze ook bruikbaar. Vooral: 'Leidraad verduurzamen gemeentelijke vastgoed' (pdf).

  https://www.rvo.nl/onderwerpen/verduurzaming-utiliteitsbouw/maatschappelijk-vastgoed/gemeentelijk

* Community en kennisdeling:
  Monumenten Community op www.monumenten.nl

* Financiële mogelijkheden:
  www.restauratiefonds.nl

Kaader

H. H. Antonius en Cornelius | Den Hoorn

Breder gebruik

2.7 Stappenplan Breder gebruik

Situatie:
Verbreding van het gebruik van het kerkgebouw is voor een aantal eigenaren een vraagstuk. Soms is dat om de exploitatie te verbeteren of het gebouw intensiever te gebruiken of soms ook om meer wisselwerking tussen 'kerk' en 'samenleving' te krijgen. Kerkeigenaren worstelen soms met de eerste stappen.

Vervolg:
Om de mogelijkheden voor breder gebruik van het gebouw te onderzoeken is een aantal stappen nodig. Daarmee kan inzicht worden verkregen in de mogelijkheden, de haalbaarheid daarvan en de effecten die dat heeft op de exploitatie. Om de kerkeigenaren hierbij enigszins te begeleiden is een *Stappenplan Breder gebruik* opgesteld.

Voor dergelijk onderzoek is soms ook subsidie beschikbaar. Denk bijvoorbeeld aan de regeling 'haalbaarheid herbestemming' van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Stappenplan Breder gebruik

1. Analyse van het gebouw, de directe context en de omgeving van de locatie
De analyse van het gebouw en het gebruik ervan kijkt naar de mogelijkheden die er zijn in de bestaande ruimtes en in de agenda. Hierbij wordt niet alleen gekeken naar de kerkzaal maar ook naar de andere zaalruimtes, een foyerruimte of andere ruimtes in, aan of bij de kerk. Ook kan worden gekeken naar een efficiëntieslag in het gebruik van de ruimten en de agenda, met als doel om ruimte vrij te spelen.

De analyse van de omgeving en de context richt zich op de mogelijkheden om op het perceel of in de nabijheid daarvan samenwerkingen aan te gaan of ruimtes te gebruiken of toe te voegen. Bij deze analyse van de omgeving is het belangrijk om in beeld te brengen welke sociaal-maatschappelijke en culturele voorzieningen er in de buurt, de wijk, het dorp of de regio zijn. Deze voorzieningen bepalen namelijk het concurrentieveld. De grootte van het concurrentieveld is afhankelijk

Stappenplan breder gebruik

Stap	Onderdelen	Aspecten
1 Analyse	Gebouw	Ruimte
		Agenda
	Directe context	Perceel
		Buurt
	Omgeving	Concurrerende voorzieningen
		Potentiële partners
2 Uniciteit en visie	Unique Selling Points	Unieke van gebouw
		Unieke van locatie
	Visie	Passend bij religieus gebruik
		Passend bij ruimte
		Passend bij gebruik
3 Aanpasbaarheid	Ruimte	Overruimte
		Extra ruimte
	Gebruik	Agenda
4 Haalbaarheid	Financieel	Investering
		Dekking investering
		Exploitatieprognose
	Organisatie	Verantwoordelijkheid
		Menskracht (structureel)
		Marketing
	Proces	Ruimtelijke ordening
		Menskracht (project)
		Draagvlak
5 Conclusie	Scenario's	Weging criteria
		Keuze
		Vervolgstappen

van het gebouw en de locatie in relatie tot de concurrentie.

Bepaal waar behoefte aan is, waar samenwerkingen denkbaar zijn of waar je voor wilt gaan als kerk. Contact opnemen met de gemeente is hier verstandig. Ook kan er contact gezocht worden met partijen waarvan gedacht wordt dat die een rol zouden kunnen spelen in de toekomst. Hiermee kan vrijblijvend een gesprek worden aangegaan. Op deze manier kan de markt een beetje geconsulteerd worden.

2. Uniciteit en visie

Om een toekomstrichting uit te zetten is het belangrijk om te weten wat passend wordt geacht bij het religieuze gebruik. Volgens kan op basis van de analyse uit onderdeel 1 worden bepaald wat het unieke van het gebouw en de directe context is: het zogenaamde Unique Selling Point. Door dit te gebruiken als houvast en leidraad, onderscheid je je van de concurrentie en ga je uit van de eigen kracht. (Denk bijvoorbeeld aan Op Hodenpijl met veel unieke bezoekers uit het hele land vanwege het specifieke karakter als sociaal cultureel centrum.) Eigenlijk is dit een soort van visie op de toekomst van het kerkgebouw.

3. Aanpasbaarheid

Bepaal hoe de aanpasbaarheid van het gebouw en het gebruik zijn en welke mogelijkheden er op het perceel zijn. Neem daarbij in ogenschouw wat de 'overruimte' is in het gebouw en het gebruik ervan. Op basis hiervan kan worden gekeken welke fysieke mogelijkheden er zijn om dichterbij de visie te komen en ook iets unieks aan te bieden. Als dit zou leiden tot wijzigingen in, aan of bij het pand, is het belangrijk om tijdig contact te zoeken met de gemeente. Kijk ook welke mogelijkheden er zijn om aan te sluiten bij de kerkenroute.

4. Haalbaarheid

De benodigde investering en de benodigde dekkingsmogelijkheden voor fysieke aanpassingen dienen te worden onderzocht. Ook zal een exploitatieprognose moeten worden opgezet om te kijken of één en ander financieel haalbaar en of wenselijk is. Daarnaast is het belangrijk om te kijken welke personele of menskracht dit vraagt en of dit te organiseren valt en welke vorm van marketing hiervoor nodig is.

5. Concluderend

Tot slot kan – door middel van het afwegen van de verschillende varianten op basis van verschillende criteria – een keuze richting toekomst worden bepaald.

H. Jacobuskerk de Meerdere | Schipluiden

Tot slot

3. Aanbevelingen

Onderstaande aanbevelingen geeft Kaader kerkadvies aan het einde van fase 2 mee aan de kerken en de gemeente.

Aanbevelingen aan de kerken

1. Zoek bij aanstaande ontwikkelingen in een vroegtijdig stadium contact met de gemeente. Hoe eerder in het proces, hoe beter het eindresultaat voor alle betrokkenen.

2. Stel iemand in uw organisatie aan als contactpersoon richting de gemeente.

3. Participeer in het structurele contact wat de gemeente opgezet heeft. U kunt hier inspiratie opdoen, kennis delen met andere kerken en waardevolle contacten leggen of blijven onderhouden.

4. Ga met uw 'achterban' in gesprek over de mogelijkheden die uw kerkgebouw zou kunnen bieden op sociaal-maatschappelijk vlak en de samenwerking met ondernemers en maatschappelijke organisaties. Gebruik hierbij de meegegeven inspiratiewijzer als vertrekpunt.

5. Onderzoek, mede aan de hand van het geschetste Stappenplan breder gebruik welke mogelijkheden uw gebouw (of delen daarvan) biedt voor gebruik voor uw eigen religieuze activiteiten én aanvullende activiteiten of gebruikers.

6. Meldt de faciliteiten in uw gebouw en de activiteiten die u ontplooit aan op de site van PUUUR Midden-Delfland.

7. Lever– in welke mate en vorm dan ook – input voor de kerkenroute.

8. Vervul een actieve rol bij de uitwerking van de biotopen in de Omgevingsvisie 2.0 en Dorpenvisies en kijk bij majeure ruimtelijke ontwikkelingen rond uw kerkgebouw naar de kerkbiotopen uit de Kerkenvisie en onderzoek welke kansen en belemmeringen dat met zich meebrengt.

Aanbevelingen aan de gemeente

1. Hecht deze tweede fase goed af richting de kerken: maak duidelijk wie het aanspreekpunt is en hoe die het beste te bereiken is. Plan ook alvast een eerstvolgende bijeenkomst.

2. Sta open voor een oriënterend gesprek in het kader van het omgevingsoverleg, als de kerken daar behoefte aan hebben en het behoud van het gebouw in het geding is.

3. Faciliteer de uitwerking van een kerkenroute, zodanig dat de route bruikbaar is en dat de kerken hier zelf direct op aan kunnen sluiten. Leg hierin nadrukkelijk de verbinding met het Bijzonder Provinciaal Landschap Midden-Delfland, de cultuurhistorie ter plaatse, de lokaal aanwezige kennis en de meerwaarde hiervan voor de kerken. Doe dit in samenwerking met lokale partijen zoals de historische verenigingen en de Midden-Delfland Vereniging.

4. Werk de biotopen uit de Kerkenvisie (fase 1) verder uit in het kader van de opstelling van de Dorpenvisies, de Omgevingsvisie 2.0. Benoem hierbij meer concrete waarden die om behoud en versterking vragen bij ontwikkelingen rond de kerkgebouwen. Benoem hierbij ook de kansen en bedreigingen.

5. Zet de zes in de Kerkenvisie genoemde kansen op de agenda voor de bijeenkomsten met de kerkeigenaren en concretiseer deze, in relatie tot de inspiratiewijzer.

6. Onderzoek of kerken in Midden-Delfland zich kunnen ontwikkelen tot een concreet punt van ontmoeting.

BIJLAGE Inspiratiewijzer

KERK

Bijlage

Inspiratiewijzer | Kansen voor kerken

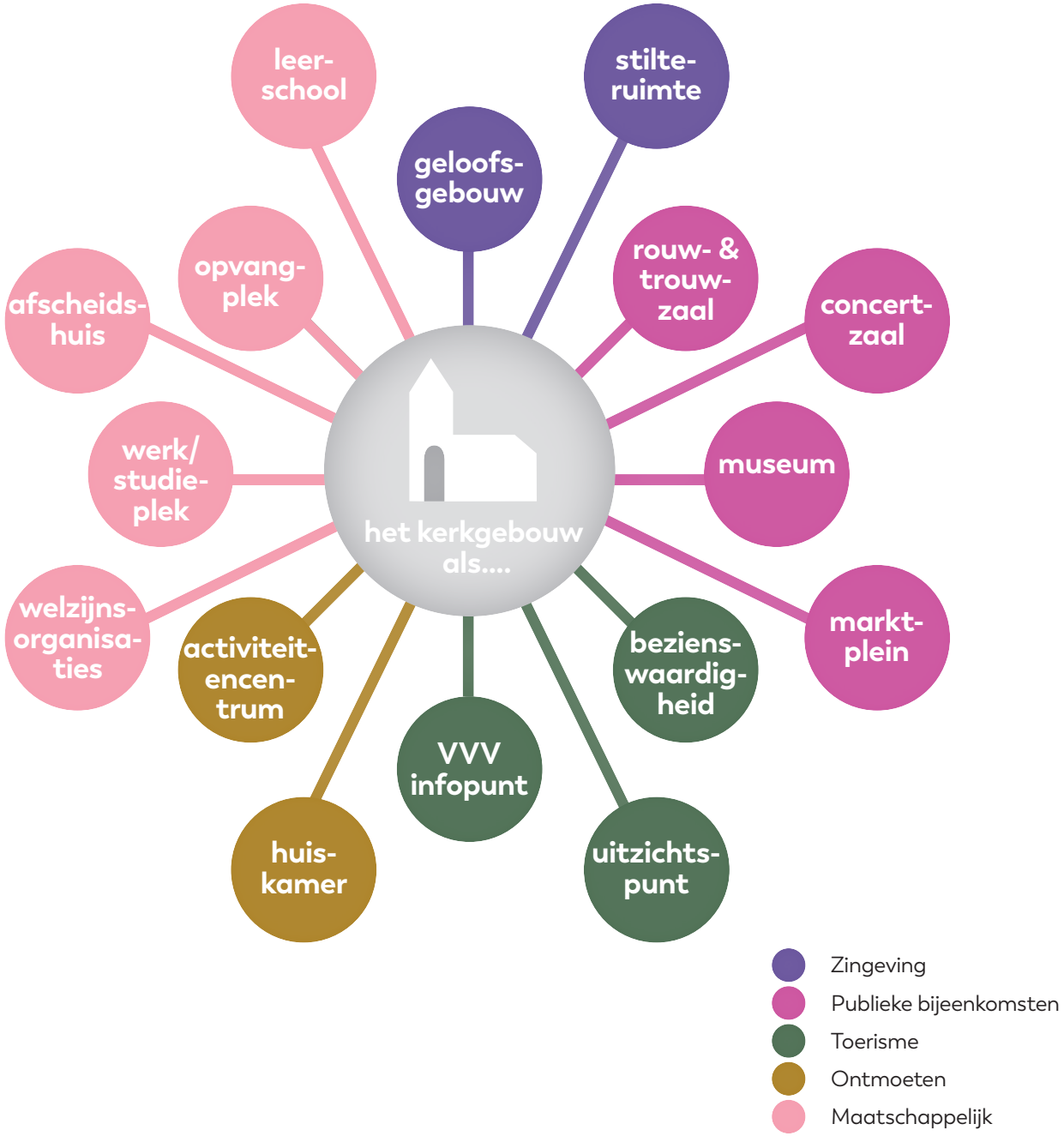
Deze Inspiratiewijzer is bedoeld voor kerkeigenaren die hun gebouw breed willen (blijven) gebruiken. Zo kan de kerkgemeente de (sociale) rol van haar kerkgebouw versterken.

De wijzer bevat kansen voor kerkgebouwen om betekenisvol te blijven voor de samenleving waarin ze staan. Mede hierdoor kan wellicht een echte herbestemming worden voorkomen.

Kerken hebben een eeuwenlange traditie als publiek gebouw voor de gemeenschap: in de Middeleeuwen was de kerk veel meer dan alleen een geloofsgebouw. Het kerkgebouw was een overdekte markthal, een museum voor religieuze kunstwerken, een ontmoetingsplek, de plek voor kinderen om te spelen en nog veel meer. Het was ook de plaats om hulp in te roepen bij rampspoed aan de beschermheilige van de kerk. Zo had de kerk veel (sociale) rollen.

De kerk heeft de samenleving (nog steeds) veel te bieden. Kerkgemeenschappen vervullen, naast het faciliteren van contacten en zingeving vaak ook een rol in allerlei maatschappelijke vraagstukken, van armoede tot eenzaamheid, van meedoen tot talentontwikkeling.

Navolgende zestien ideeën zijn ter inspiratie en ter overweging. Uiteraard zijn niet alle aspecten overal zondermeer toepasbaar of passend. Deze afweging moet door de kerken zelf worden gemaakt op basis van onder andere de behoefte in de wijk of het dorp en de passendheid bij het desbetreffende genootschap.

het kerkgebouw als....
leer-school
stilte-ruimte
geloofs-gebouw
opvang-plek
rouw- & trouw-zaal
afscheids-huis
concert-zaal
werk/ studie-plek
museum
welzijns-organisa-ties
markt-plein
activiteit-encen-trum
bezien-swaardig-heid
VVV infopunt
huis-kamer
uitzichts-punt
Zingeving
Publieke bijeenkomsten
Toerisme
Ontmoeten
Maatschappelijk

Kansen voor kerkgebouwen om de sociale rol te vergroten.

Geloofsgebouw

Het kerkgebouw is een plek om geloof te beleven en te delen in een breed, kerkgezindte-overstijgend verband.

Mogelijke activiteiten

- Oecumenische diensten
- Week van het gebed
- Gezamenlijke vespers (bijv. in de Stille Week)
- Kerstvieringen school
- Lichtjesavond
- Gedachtenisbijeenkomst

Rouw- en trouwzaal

Het kerkgebouw is een plek voor begrafenissen en huwelijksbevestigingen en is daardoor een plek voor hoogte- en dieptepunten in het leven.

Mogelijke activiteiten

- Rouwbijeenkomsten
- Condoleance
- Opbaarruimte
- Burgerlijk huwelijk
- Kerkelijk huwelijk
- Trouwreceptie

Stilteruimte

De deur van het kerkgebouw staat open. Er is 'ruimte' voor stilte, bezinning en om op adem te komen. De tuin is vrij toegankelijk.

Mogelijke activiteiten

- De deur staat open, (een deel van) het kerkgebouw is toegankelijk.
- Kaarsje branden
- Stilte ervaren
- Een plek om te zitten

Concertzaal

In het kerkgebouw zijn culturele evenementen zoals concerten, lezingen en exposities.

Mogelijke activiteiten

- Orgelconcerten
- Concerten koren/ensembles
- Lezingen
- Exposities (i.s.m. culturele instellingen of musea)
- Toneeluitvoering
- Muziekschooluitvoering
- Schoolmusical

- Zingeving
- Publieke bijeenkomsten
- Toerisme
- Ontmoeten
- Maatschappelijk

Museum

In het kerkgebouw is zijn schatten bewonderen. Bijvoorbeeld archeologische schatten of tentoonstelling over de historie van stad of dorp.

Mogelijke activiteiten

- Rondleidingen
- Audiotour
- Tentoonstelling
- Vitrines met archeologische schatten

Bezienswaardigheid

In het kerkgebouw is de rijke historie te bewonderen en te ontdekken in de ruimte, het meubilair en kunstvoorwerpen.

Mogelijke activiteiten

- Rondleidingen
- Informatieborden
- Informatiefolder
- Audiotour
- Kunstschatten
-

VVV - infopunt

In het kerkgebouw is een informatiepunt van de VVV voor toeristen en andere belangstellenen.

Mogelijke activiteiten

- infobalie VVV
- rondleidingen

Marktplein

Het kerkgebouw is een overdekt marktplein, wellicht komen de opbrengsten ten goede aan het onderhoud van de kerk of aan een goed doel.

Mogelijke activiteiten

- Bazar / rommelmarkt
- Boekenmarkt
- Plantjesmarkt

Uitzichtspunt

De toren van het kerkgebouw is te beklimmen. Vanaf boven is het genieten van een prachtig uitzicht.

Mogelijke activiteiten

- Torenbeklimming onder begeleiding van vrijwilligers
- Het kerkgebouw is onderdeel van een fiets- of wandelroute

Huiskamer

In het kerkgebouw zijn mensen aanwezig en is wat te doen. Zo is het kerkgebouw een plek voor ontmoeting voor omwonenden.

Mogelijke activiteiten

- Koffie-ochtenden
- Aanschuifmaaltijden
- Creatieve activiteiten
- Voedselbank

Activiteitencentrum

De deur van het kerkgebouw en/of de zalen staat open voor verenigingen en groepen om samen te komen en activiteiten te ondernemen.

Mogelijke activiteiten

- activiteiten verenigingen
- VVE-vergaderingen
- dorpsbijeenkomsten
- verjaardagen, feestjes
- biljarten

Werk/studieplek

Het kerkgebouw en/of de zalen bieden flexibele werk/studie-plekken voor jongeren en oude-ren. Er is koffie.

Mogelijke activiteiten

- Werk/studieplek
- koffie

Opvangplek

Het kerkgebouw en/of de zalen en/of de pastorie zijn geschikt als opvangplek voor bijvoor-beeld kinderopvang, peuter-speelzaal, maar wellicht ook als tijdelijke woonvorm. Het gaat om een kleinschalig intiatief.

Mogelijke activiteiten

- kinderopvang
- peuterspeelzaal
- tijdelijke woonvorm

Infopunt welzijnswerk

De deur van het kerkgebouw staat open voor vragen over welzijns- en maatschappelijk werk. Er is een infopunt waar men je graag verder helpt.

Mogelijke activiteiten

- spreekuur
- mantelzorgondersteuning
- WMO
- klussendienst
- taalonderwijs

Afscheidshuis

In het kerkgebouw kun je afscheid nemen van je dierba-ren. Er zijn ruimtes waarin je afscheid kunt nemen en waar je dierbare opgebaard kan worden.

Mogelijke activiteiten

- afscheidshuis
- opbaarruimten

Leerschool

In het kerkgebouw kunnen kin-deren komen leren over historie, geloof, landschap. Het is ook de plek voor schoolbijeenkomsten als een musical.

Mogelijke activiteiten

- educatieve lessen over kerkgebouw, kerkhof, terp, historie, ecologie, etc.
- schooluitvoeringen

Kaader

Kaader kerkadvies

Kampen | Rotterdam

T. 06 2449 1848

info@kaader.nl | www.kaader.nl

